

Teološko nastojanje hafiz Ali Korče*

Ismail Bardhi

Skopje, Sjeverna Makedonija

Sažetak

Čitav rad i aktivnost hafiza Ali Korče na poljima teologije, literature i obrazovanja može se posmatrati, sa historijsko-teološke perspektive, kao jedan odraz njegovog teološkog nastojanja. To je centralna kategorija prema našem mišljenju, koja sadrži sve spoznajno-teoretske, aksiološke i kulturno-teološke špekulacije h. Ali Korče, kao i njegovo stajalište o

* Hafiz Ali Korča (1873–1955) rođen je u Korči, Albanija. Poznata je ličnost, bio je savjetnik i generalni direktor u Ministarstvu kulture, učitelj, dobar poznavalac arapskog jezika. Pisao je na turskom i perzijskom jeziku. Studije je završio u Istanbulu. Bavio se i prevodom Kur'ana i njegovim tefsirima. Radi boljega uvida u njegovo teološko nastojanje spomenimo neka od njegovih djela: *Tefsir i Kur'anit (Tefsir Kur'ana)*; *Mevludi (Mevlud)*; *Treqint e tri fjalë të Imam Aliut (Tri stotine i tri izreke Imama Alije)*; *Ferëfenjësi – Morali (Ilmihal – Moral)*; *Alfabeti arabisht (Arapska abeceda)*; *Abetari arabisht (Arapska azbuka)*; *Muslimania (Muslimanstvo)*; *Bolshevizmi – shkatërrim i njerëzimit (Bolševizam – propast za čovječanstvo)*; *Muhammed Hanefiu me Gjylnarin (Muhammed Hanefi s Gulniharom)*; *Jusufi me Zelianë (Jusuf i Zulejha)*; *Gjylistani dhe Bostani (Gulistan i Bostan)*; *Besimet islame dhe filozofitë e feve të ndryshme edhe partitë në fenë islame (Islamsko vjEROvanje i filozofije raznih vjera i partije u islamskoj vjeri)*; *Gramatika - sintaksa shqip-arabisht (Albansko-arapska gramatika – sintaksa)*; *Ilmi bejani*; *Shtatë ëndrrat e Shqipërisë (Sedam snova Albanije)*; *Logjika (Logika)*; *Historia e shenjtë – poezi (Sveta historija – poezija)*; *Përhapja e fesë islame (Širenje islamske vjere)* i dr. Opširnije vidi: *Disa fetar patriot musliman shqiptar (Neki albanski muslimanski vjerski patrioti)*, str. 111–119. Također: *Kultura islame (Islamska kultura)*, br. 3–4/1941, str. 102.

nauci, literaturi, kulturnoj politici i vjeri. U čitavom njegovom teološkom opusu da se osjetiti aroma Kur'ana i života Poslanika Muhammeda a. s. Teološko nastojanje, onako kako je shvaćeno od Korče, razlikuje se od teologije po tome što je izvor teologiziranja i jedna primordijalna sklonost ljudskog uma. Teologiziranje je u funkciji života i izraz cjelokupnog iskustva. Uistinu, ono je identično sa osjećanjem života. Zaokupljen pitanjem mogućnosti realiziranja zadataka teologije u historiji ljudske misli, Korča je gledao na teološko nastojanje kao na izraz čovjekove duhovnosti i, kao takvo, faktor integrisanja i humanizacije, dosežući do same srži ideje o istinskoj teologiji i čovjeku kao kulturno-historijskom biću. Konačno, ova centralna ideja koja inspiriše Korčino djelo pomiruje u sebi iskustvo i misao; ona se primjenjuje podjednako i na umjetnost i na zakon, ili vjeru, postajući njihov koncept, jedna univerzalna intelektualna snaga kao i oblik i sadržaj života.

Među značajnim ličnostima albanske muslimanske kulturne historije i teologije je i hafiz Ali Korča, mislilac koji još nema svog sintetičkog prikaza, kao što ni njegovo djelo i djelovanje nemaju globalne ocjene. Jednako tako očituje se nedostatak cjelovitog kritičkog i objektivnog uz svu složenost kulturno-historijske zbilje i idejno-teorijske heterogenosti kraja XIX i početka XX st., kojemu je hafiz Ali Korča bio sudionikom i saputnikom.

Mi ne pripadamo generaciji s ličnim sjećanjem na samog Korču, niti pak onih koji su prosljedili neko od njegovih učenja, gledišta ili krugova problema, ili kao neposredni nasljednici, ili posredno produžili neke od njegovih inicijativa. Mislimo ovdje na niz imena, književnih historičara, književnika, teologa, filozofa, filologa, lingvista, leksikografa, psihologa, publicista, prevodilaca, prosvjetnih zaslužnika¹. Stoga će lično čitanje

¹Hfz A. Korča je pripadao plejadi albanskih muslimanskih teologa koji su bili svjedoci i učesnici velikih historijskih događaja. Njega je i previše mučilo uništavanje i podjela zemlje kako od vanjskih snaga tako i od unutrašnjih, a on sam je bio proganjan i neshvaćen skoro od svijeta: bio je kažnjen od strane Osmanlijske vlasti, a od onih za koje se borio bio je osuđen i omalovažavan. Vrijeme u kojem je živio hafiz Ali Korča bilo je period progona i mučeništva mnogih muslimanskih teoloških figura. Tokom njegova života družio se s mnogim poznatim ličnostima *Preporoda*: Sait Najdeni (Hodža Voka), Kadri Hodža, Ismail Ndroçi, Hasan Ćosja, Šejh Ćazim Hodža, Junus Buliçi, Haki Šarofi, Hadži Daši, Ihsan Ćerešniku i drugi, kao i sa teolozima: hafiz

hafiz Ali Korče, s obzirom na potreban pristup, hronološki, tematološki i historiološki, tek fragmentarno istaknuti jedan, po našem mišljenju, od ključnih momenata njegove misli, a koji nam se ukazuje kao središnje mjesto mišljenja uopšte.

Teolog mora od sebe napraviti dva djela: čovjeka života i čovjeka praktičnog djelovanja. Prvoga teolog mora ostaviti pred vratima. A drugi, kao instrument viđenja i rasudbe, analize i promatranja, pristupačan je jedino teologu.²

Kako nam je u perspektivi promišljanja historijsko-teološkog značenja hafiz Ali Korče, njegove ne samo stvaralačko-teološke (djelo), nego i društveno-kulturne djelatnosti (s obzirom na nemalu listu njegovih funkcija), u prvom redu stalo do toga da razložimo upravo onu dimenziju njegove misli kojom je pogodio signaturu duha vremena, kao *nastojanje*, tu je moguće književno-historijski i historiografski prepoznati misao, koju sam Korča izgrađuje i dokazuje spekulativno, ali i djelatno kao teološko nastojanje.³

Ono o čemu Korča govori u mnogim prilikama u svojim govorima te o funkciji koju vjera i kultura imaju u izgradnji pojedinca, a potom i u životu naroda, u svemu mu je povod za afirmaciju ideje humaniteta. Naučni duh kao osnova vođenja kulturne politike i nacionalna zadaća nauke, kako su kao temelji ugrađeni u ciljeve osnivanja institucija, zahtijevaju prethodno kultiviranje svih struka znanja. Kritičko-vrijednosni eros vodi duh enciklopedizma – čuvanje i njegovanje znanja kao

Ali Ulčinaku, hafiz Ibrahim Repišti, hafiz Adem Kazazi, hafiz Ibrahim Daliu, hafiz Ismet Dibra, hafiz Imer Bakali, hafiz Šefčet Borići, hafiz Halim Hajdari, hafiz Musa Derguti, hafiz Nešit Spahiu, hafiz Ali Kraja, hafiz Esat Muftia, hafiz Ali Kruja i drugi. Opširnije vidi: *Drita islame (Svetlo islama)*, organ Albanske Muslimanske Zajednice, god I, br. 3, Tirana 1992; Hysni Myzyri, *Shkollat e para kombëtare shqipe (Prve albanske nacionalne škole)*, Tirana 1973, str. 25.

² Djela mnogih teologa iz naše prošlosti, tako i hafiz Ali Korče, nažalost nisu analizirana s njihove teološke strane, jer u većini djela u kojima se pojavljuju njihova imena oni se uglavnom spominju kao patriote. To je razlog što je teologija, ali i teološka filozofija, na albanskom jeziku ostala provincijalizirana. Dr. Ismail Bardhi, "Teologjia dhe teologu sot" (Teologija i teolog danas), u *Stanje i perspektive vjerskog obrazovnog sistema u okviru Islamske Vjerske Zajednice* (okrugli sto), Skoplje 2006, str. 127.

³ Tu ponajprije mislim na njegov reformatorski angažman, jer i sam njegov prijevod Kur'ana i njegov komentar na albanskom jeziku predstavljaju izazov vremenu. Opširnije vidi: Ismail Bardhi, *Hafiz Ibrahim Daliu dhe ekzegjeza e tij kur'anore (Hafiz Ibrahim Daliu i njegova kur'anska egzegeza)*, Logos-a – Skoplje, 1418/1998, str. 108–136.

idealnog svijeta vrljednosti: “Funkcija je nauke da mnogolikost bitka prikaže u smislenoj vezi” i dalje: “Na svim područjima kulturnog rada razvija se idealna sfera, koja znači smisleno jedinstvo njihovo”.⁴ Kulturni program znanja, uzajamnost logike misli i logike čina isključuju puki scijentizam, a podrazumijevaju onaj program znanja kakav zaokružuje teologija kao *hikmet*, omogućavajući stvaranje naučnog kapitala. U tako shvaćenom duhu ujedinitelju dodiruju se prosvjetno obilježje teološkog nastojanja i kozmopolitski duh nauke (nauka nema domovine, ali je ima učenjak).⁵

Kako se u realnosti teološkog / filozofskog govora očituje nastojanje za iskonskim jedinstvom čovjeka i historije, a kako ga je moguće razumjeti Korčinom zaokupljenošću spoznajno-teorijskom problematikom, aksiološkom i kulturno-filozofskom orijentacijom njegovog misaonog formiranja, moguće je dobiti pravu sliku kroz cjelinu njegovih akademskih, opšteprosvjetnih govora, rasprava, studija o najrazličitijim pitanjima vjere, književnosti, umjetnosti, nauke, kulturne politike, kao i u njegovim historijsko-filozofskim referencama. Razumijevanje onoga što sam Korča naziva nastojanjem, saglasno osnovi njegovog svjetonazora i životnog osjećanja, nije moguće bez rekonstrukcije cjeline njegovog opusa i svjetsko-historijskog obzora njegovog mišljenja, kao pitanja o mogućnosti realiziranja zadaće teologije (*ilmud-dina*) u cjelini historije ljudskog mišljenja.⁶

Čitanje Korčine poruke danas u tom smislu valjat će poduzeti onako, kako on sam poduzima čitanje *misaonskog nasljeđa: dijalogom* s ljudskom duhovnom historijom kao cjelinom kulturnog zbivanja epohe – ili, propitivanjem odnosa teološkog stvaralaštva i života, pitanja same svrhe, odnosno potrebe za teologijom, kao sastavnog dijela života u zajednici.⁷

Čitajući domaću i evropsku muslimansku misaonu baštinu, moralno-filozofski, ethosom ljudskog čina, historijski vrednujući, odabirući i sastavno prikazujući, tražeći osebnost domaćih mislilaca kroz kontinuitet kulturnog rada i odzive, preko pitanja umjetnosti, politike, narodne kulture, religije i estetike, Korča reflektira o historiji ideja

⁴ Dr. Ismail Bardhi, “Teologija dhe teologu sot”, str. 122–123.

⁵ “Zani i Naltë” (“Visoki Glas”), 1/1927, str. 383.

⁶ *Ibid.*, 7/1924, str. 208.

⁷ *Ibid.*, str. 212–214.

i njenim nosiocima. Kako trajnost pripada idejama “što pokreću ljude i narode” te kako one nisu “samo vizije povrh polja zambilnosti, već su žive sile razvitka”, Korča ideje shvaća i tumači kao programe stvarnog djelovanja koji utječu na život. Vrijednost idejnih ciljeva u stvaranju zambilnosti života Korči postaje osnovom kulturne težnje naroda.⁸

Kao historijski određen tip mislioca, hafiz Ali Korča sudjeluje na historijskoj sceni svoga vremena, usmjeravajući snage na objedinjenje i upućivanje znanja, kao pretpostavke utemeljenja svega kulturno-teološkog djelovanja, kadšto iz tajnih i nedokučivih, ali uvijek iz svetih i pravednih svrha. Realnost je u to vrijeme istoznačnica opšte krize, previranja, vanjskih i unutrašnjih političkih zbivanja, socijalnih i kulturnih neprilika: tolika uskomešanost, tolika razbijenost stare učmalosti i ustajalosti; i promjene vlada, pozicija, generacija, s preobrazbama ljudi, nazora, vidika, uvjeta i ponajviše, težnja stvaranja novog društva.

U pluralizmu idejnih strujanja, pogleda i koncepcija, društveno-političkih, estetskih, književnih, individualizma i kolektivism, nacionalizma i kozmopolitizma, racionalizma i spiritualizma, pozitivizma i idealizma, konačno pristajanja uz tradicionalno, odnosno novo, između “starih” i “mladih”, otvoreno je izražena i potreba za ostvarenje etičkih i kulturnih ideala “đaka” Abduhuove, Ridaove, Alagićeve idejne baštine, kroz djelovanje kulturno-prosvjetnih, naučnih i umjetničkih institucija kao izraza opšteg nastojanja za univerzalizam kulture, njenu otvorenost i opštu demokratizaciju.⁹

To je realno podneblje u kojemu se formira Korčina teološka ljubav, njegov Igbalianski doživljaj teologije i filozofije u funkciji života spram onih vrednota kojima je život moguće privesti njegovom smislenom središtu. U vrijeme temeljnog dvojstva duhovne kulture koja se iskazuje dilematičnošću individualizam-historizam, Korča se javlja s obzora modernoga svijeta, a pozicija opravdanja potrebe *univerzalne* teološke *komunikacije* s historijom teologije, ne samo kao sabirnice misli i interpretativnih uzoraka nego sve izraženije svijesti o historijskoj razvojnosti duhovnih pojava i u tom okviru kulture, posebice pak teološke. Korča je svjestan da je individualizirana kultura čovječanstva, kako je utjelovljuje kultura naroda, jedina šansa njegovog razvoja jer svaki je narod

⁸ *Ibid.*, 8/1924, str. 238–245.

⁹ Ismail Bardhi, *Hafiz Ibrahim Dalliu...*, str. 92–93.

kulturan utoliko ukoliko utječe na razvoj opšte ljudske kulture. Ovim shvaćanjem Korča naslućuje šansu jedinstvenosti kulture.¹⁰

Za života se kod Korče ne primjećuje neka ambicija za voluminoznim izdanjima, čak se i protivi takvoj ideji, jer po svemu sudeći on izražava sumnju u znanje onih koji bi takvu ideju imali provesti u djelo, sumnju u njenu kulturnu i obrazovnu važnost s obzirom na duh vremena, prilike i stanje kulture, samih korisnika kojih je malo i koji su pretežno nepismeni. Prema njemu podržavanje ideja o voluminoznim djelima značilo bi izdati ih da drijemaju u hladovini javnih biblioteka ili da služe dekoracijom u salonima, a prema opštem kulturnom stanju napose prema užasu analfabetizma i neobrazovanosti bila bi očito najčudniji kontrast. Nasuprot tome, on je sam preferirao reformistička, napredna izdanja islamske kulture i teologije, što dokazuju i njegova djela. Njegov prijevod i komentar Kur'ana u to vrijeme su bili dokaz tome, iako je trpio teške posljedice radi toga.¹¹

Korča već skreće pažnju na individualnost i razlike u historiji teološkog nastojanja; kao cjelina znanja, teologija postaje faktorom integracije i humanizacije. Teološko, kao filozofsko i umjetničko, življenje osigurava najviše ciljeve duha, a umjetnost i znanost postaju korelativima teološke istine, bez razlike na nepravde prema islamu od strane onih koji i sami kulturno pripadaju ovoj "zdravstvenoj" vjeri – *fe shëndetësore*, kako je on naziva.¹² Teolozi kao službenici čovječanstva za Korču, jednako kao i pisci, tajnici duha, možemo reći rade na istome,

¹⁰ Dr. Ismail Ahmeti, *Hafiz Ali Korča – život i djelo*, Logos-A, Skopje 1999, str. 220–221.

¹¹ *Ibid.*, str. 205–224.

¹² Izolirajuća i primitivna tradicija, a naročito ona u službi "tajnih" "mišljenja" i grupacija prčinile su veliku štetu albanskom narodu. Za mene ovdje je od značaja jedna mistična frakcija, *bektašizam*, koji se poziva na islam, a s druge strane ne pridržava se niti jednog islamskog dogmatskog načela. Ovo se podržava od strane jedne gore karakterizirane "elite". Bektašizam je na albanskim prostorima postao smiješan i od samih onih koji "pripadaju" ovom pravcu i to zbog njegovog primitivizma i dubokog neznanja koje se ne podudara s kulturom ovoga naroda koji stremlji ka jednoj univerzalnoj svjetskoj kulturi. Ovakva apokrifna interpretacija nije samo pitanje muslimana ove zemlje, nego i muslimana uopšte. Ovome je hafiz Ali Korča pokušao odgovoriti stihovima: *Allaha, Muhammeda – Aliju / oni kao Boga poznaju / Kod Alije kažu ušao je Bog / kao idolatori poodavno / Trojstvo Hindistana / uvuklo se u dušu muslimana (Allahun, Muhammed – Alinë / i njohin si si Perëndinë / Te Aliu thon' u fut Zoti / si idolarët që moti / Tritimi i Hindistanit / iu fut në shpirt muslimanit)*. Hafiz Ali Korča, *Historia e Shenjtë edhe katër Halifet (Sveta historija i četiri halife)*, Tirana 1900, str. 200.

tragajući za zagubljenim vrednotama i krećući se u labirintu, tragaju za zagubljenim jedinstvom čovjeka, svijeta i prirode: “Historija ljudske misli predstavlja niz pokušaja da se izađe iz labirinta svijeta i života.” U tom prostranstvu velike zajedničke duhovne kulture ima mjesta i za ona nastojanja koja, premda nisu značajna za *veliki kulturni svijet*, “mnogo odlučuju u životu i duševnom pokretu pojedinih balkanskih naroda”.¹³

Ideja *istinske teologije* nije stvar škole ili raspravljanje grupe učenih; ta je ideja suodnosna ideji života, u Korčinom shvatanju život ima smisla kao stvaranje zazbiljnosti. Iz ove središnje Korčine koncepcije, koja izmiruje opreke individualizma, formalizma, socijalne etike i poimanja ljudskog života koji se ne odvija ni na jednoj gotovoj pozornici, rasvjetljuje se pojam humaniteta i ideje teologije koja ima biti voditeljicom humanijem svijetu. Stoga je Korči bio stran čisti pragmatizam, jednako kao i radikalni nihilizam, kao i čisti racionalizam – pa je u teologiji života našao izlaz iz znanstvenog pozitivizma. Zazbiljnost je na kraju puta, a teologija je konstantno usmjerenje zahvaćanju biti. Njegovo teološko osvajanje svijeta u srodstvu je i s intelektualnim aristokratizmom, ali i protežnost na sve vidove ljudskog angažmana, pa se očituje i u pravu, umjetnosti, religiji, jer osvjetljava život čovjeka, kao njegova kvintesencija. Teološko nastojanje nadilazi diskurzivnost mišljenja, ono jeste iskonska težnja samoga ljudskoga duha. Smisao života kao nastojanje postaje zadaćom kulturnog subjekta i tu je dominantna uloga znanja i obrazovanja. Teološko nastojanje razlikuje Korču od teologije. Poput umjetnika i teolog *unutarnjim kontaktom*, doživljajem, poetičkim, stvaralačkim činom, umijećem gledanja, nalazi put do ispunjenja vlastite biti: “izvorište teološke misli je u vjerskim, moralnim i umjetničkim doživljajima i nju jednako stvaraju pjesnici, vjerski reformatori, socijalni pokretači, a ne samo učenjaci.”¹⁴ Ona nije samo kvintesencija znanja nego je koncentrirani izraz čitavog iskustva. Teološka težnja jeste naučna,

¹³ Učešće na raznim kongresima, kao oni u Debru, Elbasanu i Bitolju, te Korčini govori dokazuju navedeno. Abdyl Ypi, *Kongresa e Dibrës (Kongres u Debru)*, str. 11; *Alfabeti i gjuhës shqipe dhe Kongresi i Manastirit (Azbuka albanskog jezika i Kongres u Bitolju)*, Tirana 1972, str. 101–106; Hysni Myzyri, *Shkollat e para kombëtare shqiptare (Prve albanske nacionalne škole)*, str. 197; “Shqiptari”, Istanbul 1911, str. 54–55.

¹⁴ Misli kao ove gore navedene primjećuju se u njegovim najpoznatijim djelima i to poetski izražene kako u *Shtatë ëndrrat e Shqipërisë, Myslimania i Treqind e tri fjalët të Imam Aliut*.

no ne može se naučiti, kao što ni umjetnik ne može naučiti stvarati.

Kao što je bez upućivanja na prave temelje svako kulturno djelovanje vještina, a ne pravo stvaranje, i teologija, ukoliko se ne odnosi spram cjeline znanja, kulture i života, misli i čina, postaje značajkom opisničara misli. Životni osjećaj, nerazdvojan od teološkog nazora i kritički duh bez kojeg je teološko bavljenje nonsens, koji daje orijentaciju kulturnom životu, logika misli i logika čina, čini jednu oblikovnu silu koja kulturi naroda, izraženoj u objektivnim tvorbama umjetnosti i nauke, u društvenim i političkim odnosima podaje osobit, karakterističan izgled. Ovime Korčino teološko nastojanje prelazi okvire programskog i isključivo prosvjetiteljske dimenzije kao oblik i sadržaj duhovnog sveživota, ono ima univerzalno značenje, gotovo planetarno.

Korča ističe misiju koju trebaju vršiti medrese i najviša vjerska institucija i značenje umjetnosti i nauke za život naroda. Afirmirajući duhovnu i kulturnu emancipaciju i pozdravljajući napore da vjerska institucija stekne ugled, Korča se zalaže za mogućnost organiziranja slobodnog razvoja nauke, nagrađivanja naučnog rada i za autonomiju visokih obrazovnih institucija.

Teološka misao hafiz Ali Korče u okviru njegovog shvaćanja kulture naroda i objektivnih tvorbi nauke postaje fragment ljudskosti, preduvjet organizacije sreće, a kulturna politika nije tek politika slučaja. Kulturna svijest jedina može biti regulatorom društvenih prilika, ne pridodatak životu, nego treba da ga prožima, pa konačno nosioci kulturne politike jesu i uvijek moraju sami biti stvaraoci.

Teološko nastojanje kod Korče poprima dignitet historijskog bez obzira na sam ishod. I u toj duhovnoj avanturi kulturnog bića kao historijskog (sadašnjost neizgubiva u prošlosti, prošlost sadržana u sadašnjosti), po toj svojoj životnoj snazi, omogućena je nastojana cjelina spoznaje: Kad bi čovjek u toj vječnoj težnji došao na kraj da ubere plod saznanja dobra i zla, onda ne bi imao više što da radi, onda bi mu bilo i umrijeti. Ali mi smo "prognanici iz raja", da možemo raditi, a po tom i živjeti za vječnost.

Gospodstvo uma i njegove aporije – razumska kultura, izvanjska obrazovanost traže cjelinu znanja tek kao pomagalo stvarnog posla muslimanskog teologa koji je upravljen opštoj dobrobiti čovječanstva, nije dokona igra filozofsko-teološkog pisca, nego je teološko činjenje u ime izgradnje kulturnog kozmosa, radeći na preobražaju svijeta. U tijesnoj vezi filozofije i života sustižu se i mire eros i logos, ideja i život, doživljaj

i misao. Planetarizam Korčinog teološkog nastojanja, vođen vizijom oduhovljenog ljudskog društva, *čovjeka kao dijela svjetskog kućanstva* predstavlja nastojanje oko ozbiljenja ideje humaniteta, odaje autora univerzalne, enciklopedijske kulture koja dolazi svagda na kraju i tek po svojoj zavičajnosti misli može dospjeti do priželjkivanog jedinstva riječi i djela, čina smjerna misli, djela i djelovanja, teologije ne kao nauke za život, nego žive teologije.¹⁵

Teološko nastojanje je svagda primjereno epohi i svaki ga naraštaj za sebe prepoznaje. Mogućnost bez obzira na ishod je mogućnost i ostati pred vratima. Uvijek možemo pitati o kraju puta. Silna energija, silno nastojanje iza kojeg stoji cijela osoba. Upravo ta osobnost i djelo kao pokriće nastojanju razlogom je poduzetog dijaloga na tragu potrebe, štoviše moralne obaveze iztraživanja teološke baštine i u tom okviru i opus hafiza Ali Korče.

Hafiz Ali Korcha's theological effort

Summary

Hafiz Ali Korcha's entire work and activity in the fields of theology, literature and education can be viewed, from the historical-theological perspective, as a reflection of his theological effort. This is the central category in our opinion, containing as it does all of Korcha's cognitive-theoretical, axiological and cultural-theological speculations, as well as his view on science, literature, cultural policy and religion. In his entire theological opus one feels the fragrance of the Qur'an and of the life of Prophet Muhammad a.s.

Theological effort, as understood by Korcha, differs from theology in that it is the source of theologizing and a primordial tendency of the human mind. Theologizing is in the function of life and an expression of overall experience. Indeed, it is identical with the feeling of life. Preoccupied with the question of the possibility of the realization of the tasks of theology in the history of human thought, Korcha regarded theological effort as an expression of man's spirituality and, as such, a factor of integration and humanization, reaching to the very core of the idea of true theology and

¹⁵ "Zani i Naltë", 8/1924, str. 238–245; 1/1925, str. 402–433; 10/1924, str. 304–307; "Kultura Islame", 3–4/1944, str. 201–203.

man as a cultural and historical being. Finally, this central idea inspiring Korcha's work reconciles in itself the experience and thought; it applies equally to art and law, or religion, becoming their concept, an universal intellectual force and the form and content of life.